УДК 340.12

ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ОЗНАКИ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

THE CONCEPT, CONTENT AND FEATURES OF THE MARRIAGE CONTRACT UNDER THE LAWS OF UKRAINE: HISTORY AND CURRENT ISSUES

Резникова М.О.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

В роботі проаналізовано історію розвитку шлюбного договору на українських землях, починаючи з дохристиянської доби, в епоху Київської Русі, в період існування Галицько-Волинського князівства, за часів перебування українських земель у складі Великого Князівства Литовського і закінчуючи періодом, коли українські землі опинились у складі двох імперій – Австрійської та Російської. Аналіз фактичного матеріалу дав змогу виокремити існування внутрішньо сімейних та поза сімейних угод. Шлюбні угоди входили до внутрішньо сімейних угод та мали кількарівневу структуру : домовленість між молодими; сватання, вінчально-весільний комплекс. На підставі аналізу законодавства та наукових праць вчених були визначені ознаки та запропоновано поняття «шлюбного договору» як письмової, нотаріально посвідченої угоди осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або подружжя, для врегулювання майнових відносин на свій розсуд. Проведено порівняльний аналіз змісту шлюбного договору за законодавством України та деяких зарубіжних країни. З наведених в роботі статистичних даних було встановлено, що в Україні інститут шлюбного договору ще не набув широкого застосування для регулювання майнових відносин подружжя, але все ж таки відбувається незначне зростання кількості укладених шлюбних договорів з кожним роком. Було встановлено, що відповідно до ст. 93 Сімейного кодексу України шлюбним договором регулюються лише майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, а також майнові права та обов'язки подружжя як батьків. На підставі аналізу сімейного законодавства та практики судів першої,апеляційної та касаційної інстанцій дійшли до висновку, що спірною, є норма ч. 4 ст. 93 СК України щодо заборони ставити одного з подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище. Оскільки невідомо, що має на увазі законодавець, коли говорить про «надзвичайно невигідне матеріальне становище», тобто маємо чергове оціночне поняття, через наявність якого і відсутність чітких законодавчих обмежень шлюбні договори перетворюються у нікчемний папірець, хоч і нотаріально посвідчений.

Ключові слова : шлюбний договір, майнові відносини, подружжя, особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу.

The paper analyzes the history of the development of the marriage contract on Ukrainian lands, starting from pre-Christian times, in the era of Kievan Rus, during the existence of the Galicia-Volyn principality, during the stay of Ukrainian lands in the Grand Duchy of Lithuania and ending with the period when Ukrainian lands were part of two empires - Austrian and Russian. The analysis of the factual material made it possible to distinguish the existence of intra-family and non-family agreements. Marriage agreements were part of intra-family agreements and had a multilevel structure: an agreement between the young; matchmaking, wedding and wedding complex. Based on the analysis of legislation and scientific works of scientists, the features were identified and the concept of "marriage contract" was proposed as a written, notarized agreement of persons who applied for registration of marriage or spouse, to settle property relations at its discretion. A comparative analysis of the content of the marriage contract under the laws of Ukraine and some foreign countries. From the statistical data presented in the work, it was found that in Ukraine the institution of marriage contract has not yet been widely used to regulate property relations of spouses, but still there is a slight increase in the number of marriage contracts every year. It was established that in accordance with Art. 93 of the Family Code of Ukraine, the marriage contract regulates only the property relations between the spouses, determines their property rights and obligations, as well as the property rights and obligations of the spouses as parents. Based on the analysis of family law and the practice of the courts of first, appellate and cassation instances, it was concluded that the norm of Part 4 of Art. 93 of the IC of Ukraine on the prohibition to put one of the spouses in an extremely unfavorable financial position. Because it is not known what the legislator means when talking about "extremely disadvantaged financial situation", ie we have another evaluative concept, due to the presence of which and the lack of clear legal restrictions, marriage contracts turn into a trivial piece of paper.

Key words: marriage contract, property relations, spouses, persons who have applied for marriage registration.

Постановка проблеми. Цивілістичний характер сімейних правовідносин зумовив формування підгрунття для договірного регулювання окремих їх видів. Так, відповідно до сімейного законодавства майнові відносини подружжя можуть регулюватись шлюбним договором.

Інститут шлюбного договору з'явився в Україні в 1992 році, коли 23 червня 1992 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін і доповнень до Кодексу «Про шлюб і сім'ю України», відповідно з яким Кодекс було доповнено ст. 27(1), яка передбачала можливість укладення шлюбного контракту між особами, які вступають у шлюб, за власним бажанням укласти угоду про вирішення питань життя сім'ї і передбачити майнові права і обов'язки членів сім'ї подружжя.

Наразі питання шлюбного договору регулюються главою 10 Сімейного кодексу України (далі – СК), що набрав чинності з 1 січня 2004 року.

Слід відзначити, що на сьогоднішній день не має легального визначення шлюбного договору, оскільки СК України не надає поняття шлюбного договору, а тільки зазначає, що «шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки» [1].

Нормами ч. 1 ст. 93 СК України визначено, що шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їх майнові права та обов'язки.

Виходячи із цих положень нібито все ясно та зрозуміло – шлюбний договір є формою угоди, якою врегульовано майнові відносини саме подружжя, як під час їх перебування у шлюбі так і після його розірвання. При цьому, виходячи з принципу свободи договору майно, набуте подружжям можна і не ділити.

Проте, та ж стаття 93 СК містить і такий «підводний камінь» - шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище.

Саме тут і виникає питання – а що ж таке «надзвичайно невигідне матеріальне становище»? На думку А.А. Кірюшина, «це чергове оціночне поняття через наявність якого і відсутність чітких законодавчих обмежень шлюбні договори перетворюються у нікчемний папірець, хоч і нотаріально посвідчений [2].

Крім того, необхідно також проаналізувати історичні передумови формування інституту шлюбного договору в Україні, оскільки окремі домовленості між подружжям існували на українських землях задовго до 1992 року – внесення змін до Кодексу про шлюб та сім'ю, що передбачали можливість укладення шлюбного контракту.

Так, в науковій літературі превалює думка, що шлюбні договори – це новела українського законодавства і до 1992 року шлюбний договір не застосовувався для регулювання майнових відносин подружжя. Насправді ж, як зазначає Гримич М.В. «договірне та зобов'язальне право – одна з найменш досліджених галузей звичаєвої традиції. Не існує жодної спеціалізованої публікації з цього питання, хоча побіжно його торкалися у своїх працях як представники звичаєвоправової наукової традиції XIX ст. (П. Чубинський, О. Єфименко, С. Пахман) так і члени «Комісії по виучуванню звичаєвого права», зокрема Є.Єзерський, М.Товстоліс, В.Камінський [3, с. 319]. Але про існування принаймні з XIX століття шлюбних договорів свідчить фактичний матеріал, зокрема в збірниках праць «Про перетворення волосних судів», а також в архівних документах. На той час існували внутрішньо сімейні угоди та поза сімейні угоди. Шлюбні угоди входили до сімейних угод і мали кількарівневу структуру : 1) домовленість між молодими про наміри одружитися (ця домовленість була вирішальною, але не мала юридичного значення); 2) сватання – на цьому етапі, якщо батьки були згодні на одруження, укладалася угода про весілля, що кожний з батьків дає за сином та дочкою, самі витрати на весілля, строки весілля, подарунки родичам тощо. Розірвання угоди на цьому рівні вже передбачає юридичну відповідальність. Той, з чиєї вини розривається угода, сплачує матеріальні збитки; 3) вінчально-весільний комплекс – відбувається скріплення угоди про шлюб обрядовими діями (весільний обряд, вінчання). Однак угода про шлюб вступає в дію з того моменту, коли молода з усім приданим переїжджає до молодого» [3, с. 343-344].

Таким чином, шлюбний договір не є чимось зовсім новим на теренах України, тому шлюбний договір, його визначення та зміст (з урахуванням положень ч. 4 ст. 93 СК, що «шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище»), порядок розірвання, робить вкрай актуальним дослідження шлюбного договору як за законодавством України, так і з урахування міжнародного досвіду в цій сфері.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню історичних передумов договірного регулювання сімейних відносин на українських землях присвятили свої роботи М.В. Гримич , В.І. Озель, О.М. Бирилюк, Я.Н. Щапов, С.В. Щербинін, О.І. Левицький та інші.

Окремі порівняльні аспекти правової природи, укладання та розірвання шлюбного договору між подружжям, висвітлювались в дисертаційних та монографічних працях українських вчених, зокрема Т.О. Ариванюк, І.В. Жилінкової, О.С. Олійник, О.О. Ульяненко тощо.

Деякі питання щодо поняття, змісту шлюбного договору, проблемні аспекти реалізації прав на укладення та розірвання шлюбного договору досліджували Д.М. Бєлов, Н.А. Д'ячкова, К.Б Дудоров, Л.М. Дорошенко, О.М. Калітенко, С.А. Петреченко, Ю.С. Червоний, З.В. Ромовська, Л.І. Палешник, С.В. Пасічник, Л.О. Самілик, Т.Ю. Селезньов, Н.А. Следнева, С.Я. Фурса та інші.

Мета статті полягає в аналізі історичних передумов формування інституту шлюбного договору на українських землях та комплексному аналізі змісту шлюбного договору, визначенні ознак шлюбного договору та запропонуванні поняття «шлюбний договір».

Виклад основного матеріалу. Перші шлюбні договори з'явились у XVII столітті в Англії, згодом, в 1804 році шлюбний договір був закріплений в кодексі Наполеона – Цивільному кодексі Франції, останні суттєві зміни в який внесено законом 1967 року [4, с. 86].

Відзначимо, що Французький цивільний кодекс, на відміну від СК України, містить легальну дефініцію шлюбного договору, згідно з якою шлюбним договором називається укладений у нотаріальній формі договір, який визначає режим майнових відносин подружжя, і якщо його не укладено, то встановлюється законна спільність майна подружжя, що поширюється на їхнє дошлюбне майно і набуте у шлюбі рухоме майно [5, с. 91-92; 4, с. 86]. Наведене визначення шлюбного договору цілком відповідає доктрині французького права, в якій шлюб розуміється як укладений у встановленій законом формі цивільній договір, що об'єднує чоловіка та дружину для спільного життя та надання взаємної підтримки [6, с. 323].

Трохи пізніше шлюбні договори успішно застосовувались в США та країнах західної Європи з метою захисту прав заміжньої жінки та її кровних родичів. Відомо, що практично в усіх країнах світу до застосування шлюбного договору або шлюбного контракту майном жінки, яка виходила заміж, розпоряджався її чоловік. Після смерті її кровні родичі не мали права на майно свого роду, за законом воно переходило до чоловіка, а потім – до його кровних родичів.

Також варто проаналізувати передумови формування інституту шлюбного договору на українських землях, при цьому необхідно дещо відійти від класичного тлумачення змісту шлюбної угоди. Так, укладення шлюбу, починаючи з дохристиянської доби Давньоруської історії, розглядалося у вигляді певного договору, що укладався або між родами нареченних, або між нареченим і батьком дівчини. Про це свідчать і самі форми укладення шлюбу, такі як купівля нареченої та «приведення» нареченої із приданим, що забезпечувалось віном з боку чоловіка [7, с. 29-33].

Шлюбні відносини в епоху Київської Русі характеризувалися низкою особливостей, головним з них було те, що до запровадження християнства на Русі шлюбні відносини регулювались нормами звичаєвого права, а після – нормами канонічного. Що стосується шлюбного договору, то він являв собою домовленість батьків про розмір приданого і призначений день весілля, якщо, звичайно, була згода молодят. У багатьох русичів згода молодят при укладенні шлюбного договору була обов'язкова, проте оскільки договір мав передовсім матеріальний характер, то остаточне рішення часто приймалось батьками або родичами молодят [8, с. 44-48].

Варто зауважити, що церква засуджувала широке застосування шлюбних договорів, що, на думку духовенства, нівелювало значення шлюбу як духовного союзу. На противагу заручинам існував церковний обряд «обручення» - затвердження перед Богом і церквою взаємних обіцянок укласти шлюб [9, с.42].

В період існування Галицько-Волинського князівства також існувало таке поняття як шлюбний договір. Про це свідчать норми збірників права Київської Русі, які згодом були запозичені Галицько-Волинським князівством. Так, у 35 статті Статуту Ярослава Мудрого [10, с. 78], дубльованій і в розширеній редакції «Руської Правди», визначається розмір штрафу за порушення чоловіком шлюбного договору, закріпленого обрядом розрізання сиру [11, с. 105-109]. Отже, дотримання умов шлюбної угоди були обов'язком, за невиконання або неналежне виконання шлюбного договору передбачались штрафні санкції [12, с. 291].

За часів перебування українських земель у складі Великого Князівства Литовського, змовини носили характер договору, який оформлювався відповідним чином і називався «шлюбною інтерцизою», або «листом змовним», а також заносився до актової книги [13, с. 6]. Такий порядок укладення шлюбу, заснований на «шлюбній інтерцизі», був закріплений і у Литовських статутах. Головною метою укладення шлюбного договору було врегулювання майнових відносин подружжя. Якщо ж сторони не укладали договір про майно, то встановлювався принцип спільності майна подружжя [14, с. 23].

Таким чином, у період з X по XVII ст. шлюбна угода була обов'язковим елементом «цивільного» шлюбу, на відміну від церковного. Укладення договору було, перш за все, етапом шлюбної церемонії, а також забезпечувало захист майнових прав подружжя.

У XVII ст. внаслідок поділів Речі Посполитої українські землі опинилися у складі двох імперій – австрійської та Російської. На територіях, підвладних Австрійській імперії, норми про шлюбні договори були включені до окремих кодифікованих законодавчих актів. Законодавством допускається свобода шлюбних домовленостей на законодавчому рівні. Відносини між подружжям регулюються законом лише у випадку, коли сторони не уклали шлюбного договору [14, с. 23].

На українських землях, що перебували у складі Російської імперії, діяв Звід законів Російської імперії, який не містив спеціального розділу чи норм, присвячених шлюбним договорам подружжя, ігноруючи тим самим традиції, що існували в народі [12, с. 292]. Отже, офіційне законодавство хоч і не регламентувало умови укладення шлюбних договорів, але дозволяло подружжю вступати між собою у всі незаборонені угоди, тому деякі юристи не бачили в чинних правових нормах законодавчих перешкод до укладення шлюбних договорів [15, с. 60-68].

Отже, поступово на українських землях на правовому рівні закріплювався інститут шлюбного договору.

В теперішній час, коли багато сімей мають непоганий майновий стан, шлюбний договір має захистити майно як чоловіка, так і жінки у випадку або марнотратства одного з подружжя, або розлучення, або в інших випадках [16, с.73].

Але на теперішній час шлюбний договір не став основним регулятором майнових відносин подружжя. Прес-служба Міністерства юстиції з посиланням на статистичні звіти про роботу державних та приватних нотаріусів повідомляє, що у 2004 році (з набранням чинності Сімейним кодексом) в країні було укладено 476 шлюбних договорів, у 2000 році – 687, у 2006 році – 917,

у 2007 році – 1263, у 2008 році – 1029, у 2009 році – 942, у 2010 році – 1037, у 2011 році – 1341, у 2012 році – 1357, у 2013 році – 1412 [17]. Як видно з наведеної статистики, незначне зростання кількості укладених шлюбних договорів все ж таки відбувається.

Шлюбний договір – це, перш за все, угода про вирішення спірних питань життя сім'ї, укладена між особами, які вступають у шлюб, або подружжям. Якщо шлюбний договір до реєстрації шлюбу укладає неповнолітня особа, потрібна нотаріально посвідчена згода її батьків або піклувальників.

У сімейному кодексі України відсутнє поняття шлюбного договору. Жилінкова І.В. надає наступне визначення : «Шлюбний договір (контракт) – це укладена в установленому законом порядку письмова і нотаріально посвідчена угода осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя щодо врегулювання майнових відносин між ними» [18].

Л.Дорошенко та А.Бистра наголошують, що «шлюбний договір» - це правочин, сторонами якого є особи, що подали заяву до органів РАЦС про реєстрацію шлюбу чи подружжя, і в якому закріплюються їх майнові права та обов'язки на час шлюбу та/або на випадок його припинення [19, с. 95].

З думкою Л.Дорошенка та А.Бистрої погоджуються професор Д.М.Бєлов та Л.І.Палешник, які вважають, що «найбільш доцільно дати визначення шлюбного договору на основі його головних ознак, які відрізняють цей вид договору від інших схожих правочинів. Ознаками шлюбного договору, на їх думку, є таке : 1) це завжди правочин, спрямований на зміну відносин між подружжя; 2) у нього наявний спеціальний суб'єктний склад; 3) він завжди укладається в письмовій формі й підлягає нотаріальному посвідченню; 4) ним регулюються тільки майнові відносини між подружжям» [20, с. 149].

О.О. Ульяненко в своїх дослідженнях визначає шлюбний договір «як угоду фізичних осіб різної статі, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, чи угоду подружжя, що визначає майнові права та обов'язки подружжя в період шлюбу, зокрема, порядок поділу майна на спільне і роздільне, порядок його використання, відчуження, розподіл доходів і витрат, а також їх майнові права та обов'язки як батьків у шлюбі і/чи у порядку його розірвання» [21, с. 85]. На наш погляд, визначення, надане О.О. Ульяненко є дещо громіздким і, з урахуванням сьогоденних тенденцій, не треба робити акцент на «фізичних особах різної статі», тобто закріплювати право на укладення шлюбного договору лише за особами різної статі.

Сімейний кодекс республіки Молдова, на відміну від СК України, дає поняття шлюбного договору. «Брачный договор представляет собой соглашение, добровольно заключаемое лицами, которые вступают в брак, или супругами, определяющие их имущественные права и обязанности в период состояния в браке и/или в случае его расторжения» (ст. 27 Сімейного кодексу республіки Молдови) [22].

Цивільний кодекс Литовської Республіки (Книга 3 «Сімейно право, глава 3) ст. 3.101 хоч і надає, однак дуже лаконічне визначення шлюбного договору : «Брачный договор является соглашением супругов, устанавливающим их имущественные права и обязанности во время брака, а также после расторжения брака или при раздельном проживании (сепарации) [23].

Визначення будь-якого поняття повинно охоплювати його істотні ознаки. Проаналізувавши всі надані визначення ми можемо дійти висновку, що шлюбний договір – це : по-перше, угода; по-друге – суб'єктним складом шлюбного договору є подружжя або особи, що укладають шлюб; по-третє,

шлюбним договором регулюються майнові правовідносини; по-четверте – письмова, нотаріально посвідчена форма шлюбного договору.

Відповідно до ст. 93 Сімейного кодексу України шлюбним договором регулюються лише майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, а також майнові права та обов'язки подружжя як батьків.

Шлюбний договір може поширювати свою дію як на майно, яке на час укладення цього договору вже є об'єктом спільної сумісної власності, так і на майно, яке може бути придбано в майбутньому і встановлювати на це майно будь-який правовий режим : спільної сумісної власності, спільної часткової власності або особистої приватної власності. Тобто, сімейний кодекс України надає більше можливостей подружжю у розпорядженні своїм майном порівняно з діючим сімейним законодавством.

Шлюбний договір може передбачити способи участі подружжя у доходах одне одного, порядок витрат дружини і чоловіка, розмір їх часток у спільному майні у разі розлучення, порядок погашення боргів тощо.

У шлюбному договорі сторони можуть передбачити використання належного їм обом або одному з ним майна на забезпечення потреб їх дітей, а також інших осіб. Подружжя може збільшити розмір долі того з подружжя, з ким залишаються діти [24, с. 120].

Окремо слід виділити питання визначення у шлюбному договорі порядку користування житлом. Так, якщо у зв'язку з укладенням шлюбу один із подружжя вселяється в житлове приміщення, яке належить другому з подружжя, сторони шлюбного договору можуть домовитися про порядок користування ним, передбачити умови звільнення житлового приміщення тим з них, хто вселився в нього, у разі розірвання шлюбу. Тобто, шлюбним договором можна врегулювати практично всі майнові відносини, які можуть виникнути в сім'ї між подружжям, іншими членами сім'ї, якщо вони визначені шлюбним договором. Оскільки шлюбний договір регулює майнові відносини подружжя з метою захисту їх майнових інтересів у разі розлучення, то цим договором можна передбачити і порядок поділу майна, і про надання певних переваг при поділі майна одному з них. Але, як вже акцентувалось в цій роботі, п. 4 ст. 93 СК України застерігає : «Шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені цим Кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище» [1].

Таким чином, ця норма СК України, з одного боку захищає майнові права дитини, однак спірною, не лише на наш погляд [2], є норма щодо заборони ставити одного з подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище. По-перше, невідомо, що має на увазі законодавець, коли говорить про «надзвичайно невигідне матеріальне становище», тобто маємо чергове оціночне поняття, через наявність якого і відсутність чітких законодавчих обмежень шлюбні договори перетворюються у нікчемний папірець, хоч і нотаріально посвідчений. По-друге, якщо один з подружжя до шлюбу мав майно, бізнес, а інший з подружжя не мав майна, не працював і не працює без поважних причин, не займається домашнім господарством, не виховує дітей, то чому треба виділяти йому хоч-якусь частку майна? Ми вважаємо, що якщо один з подружжя – нероба, то він може бути поставлений у надзвичайно невигідне матеріальне становище пунктом, передбаченим шлюбним договором. На нашу думку, такий пункт шлюбного договору буде сти-

мулювати кожного з подружжя на створення майнових благ для сім'ї.

Розглянемо цей пункт СК України на прикладі судового рішення, яке не надає відповіді на питання, а навпаки ще більше поглиблює проблему правозастосування.

Так, Баришівським районним судом Київської області (рішення від 14 травня 2019 року) та в подальшому Київським апеляційним судом (постанова від 02 жовтня 2019 року) розглядалась цивільна справа, відповідно до якої колишня дружина звернулась із позовом до свого чоловіка про визнання окремого положення укладеного між ними шлюбного договору про непоширення дії статті 60 СК України на нерухоме майно хоч і набуте подружжям під час шлюбу, яке вважатиметься особистою приватною власністю того з подружжя, на чиє ім`я воно придбане та зареєстроване, а саме: власністю відповідача є квартира; житловий будинок із господарськими будівлями та спорудами, дві земельні ділянки, що розташована за адресою, а також побутова техніка, кухонне начиння, меблі, інші речі, що знаходяться за адресами вказаного нерухомого майна.

Одночасно подружжя домовилися про непоширення дії статті 60 СК України на транспортні засоби та нерухоме майно, які будуть придбані подружжям після укладення шлюбного договору, та вважатимуться особистою приватною власністю того з подружжя, на чиє ім`я придбані та/або зареєстровані, розпорядження таким майном та особистими майновими правами здійснюється на його власний розсуд.

Позовні вимоги було вмотивовано тим, що вказані пункти шлюбного договору порушують її права, ставлять у вкрай невигідне матеріальне становище та суперечать вимогам чинного законодавства.

Суди першої та касаційної інстанцій такі вимоги задовольнили.

В подальшому, не погоджуючись із такими рішеннями відповідач оскаржив їх у касаційному порядку при цьому мотивував свої доводи тим, що суд не звернув належної правової уваги на те, що майно, яке є предметом спірного договору, належало йому на праві власності ще до моменту укладання правочину. Таким чином, за шлюбним договором жодній стороні не передавалося будь-які об`єкти нерухомого майна, а лише було визначено його правовий режим.

Крім того, позивачем не надано належних і допустимих доказів на підтвердження того, що умови договору ставлять її у надзвичайно невигідне матеріальне становище.

Проте, Касаційний цивільний суд не визнав аргументи необґрунтованими та касаційну скаргу залишив без задоволення виходячи з того, що положеннями ст. 9 визначено загальні межі договірного регулювання відносин між подружжям, а саме: така домовленість не повинна суперечити вимогам СК України, іншим законам та моральним засадам суспільства. Під вимогами законів у цьому випадку слід розуміти імперативні норми, що встановлюють заборону для договірного регулювання відносин подружжя.

Водночас відповідно до статті 8 СК України у випадках договірного регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми статей 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання.

Ч. 2, 3 та 5 статті 97 СК України встановлено, що сторони можуть домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень статті 60 цього Кодексу і вважати його спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них. Сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу. Сторо-

ни можуть включити до шлюбного договору будь-які інші умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства.

Ч. 4, 5 статті 93 СК України передбачено обмеження щодо змісту шлюбного договору: по-перше, договір не повинен ставити одного із подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище порівняно із законодавством; по-друге, за шлюбним договором не може передаватись у власність одному із подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Категорія «надзвичайно невигідне матеріальне становище», вжита у ч. 4 статті 93 СК України, має оціночний характер і підлягає доведенню стороною відповідно до ч. 3 статті 12 ЦПК України, та ці докази повинні бути оцінені судом у відповідності до норм цивільного процесуального законодавства.

Доводи касаційної скарги про те, що договір відповідає вимогам чинного законодавства є необґрунтованими, оскільки пункти 4, 5 спірного шлюбного договору суперечать вимогам статей 93, 97 СК України, у зв`язку з тим, що їх зміст ставить позивача у надзвичайно невигідне матеріальне становище та передбачає перехід права власності на нерухоме майно, яке підлягає державній реєстрації (справа № 755/19197/18, провадження № 61-18343св19 Верховного суду у складі колегії суддів Третьої Судової палати Касаційного цивільного суду) [2].

Отже, шлюбний договір визначений СК України, на нашу думку, в достатній мірі регулює майнові відносини подружжя і не може регулювати особисті немайнові відносини, повинен укладатися в письмовій нотаріальній формі і не має публічного характеру.

За результатом проведеного аналізу ми дійшли до наступних **висновків** :

1. Інститут шлюбного договору в Україні ще недостатньо розвинений, що підтверджується статистичними даними, згідно з якими шлюбні угоди не є особливо популярними серед населення держави.
2. Виокремлені ознаки шлюбного договору дають можливість запропонувати доповнити главу 10 СК України наступним поняттям : «Шлюбний договір – це письмова, нотаріально посвідчена угода осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або подружжя, для врегулювання майнових відносин на свій розсуд».
3. Пропонуємо ст. 93 СК України доповнити п. 6 «Один з подружжя може бути поставлений у надзвичайно невигідне матеріальне становище якщо він, до укладення шлюбу – не мав майна, не працював; під час існування шлюбу – не працював, не займався домашнім господарством, не вчився, без поважних причин, - за згодою сторін може бути позбавлений права на виділення йому частки майна у разі розірвання шлюбу».
4. Інститут шлюбного договору на українських землях формувався протягом тривалого часу, починаючи з епохи Київської Русі, проте в сучасному розумінні шлюбний контракт в Україні було вперше закріплено 1992 року. Протягом X-XVII ст. шлюбні угоди укладались переважно батьками (родичами) за згодою наречених і були обов’язковим елементом заручин, проте канонічне право забороняло укладення будь-яких домовленостей щодо розподілу майна, адже шлюб насамперед сприймався як таїнство, позбавлене матеріального змісту. У XVII- XVIII ст. в європейських країнах з’явилися перші

шлюбні договори, які за своєю суттю були наближені до сучасних. Якщо на територіях, підвладних Австрійській імперії, шлюбні угоди укладались і така можливість була передбачена у кодифікованих збірниках права, то на території Російської імперії шлюбний договір не передбачався законодавством, хоча і не заборонявся.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.

2. Кірюшин А.А. Шлюбний договір – дрібниці… Майно подружжя все одно має ділитись, тому що Україна не Європа за думкою Верхового Суду (ВС/КЦС № 755/19197/18 від 26.02.2020).URL: https://protocol.ua/ua/vs_ktss_shlyubniy_dogovir/

3. Гримич М.В. Звичаєве цивільне право українців XIX- початку XX століття. К.: Арістей, 2006. 560 с.

4. Хабор Р.Б. Шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя за законодавством Франції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 86-89.

5. Гаспарян А.С. Брачный контракт – гарантия семейного счастья/ А.С. Гаспарян, Е.С. Атрохова. Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. 315 с.

6. Морандьер Ж. Гражданское право Франции : в 3 т. /Ж. Морандьер. М.: Издательство иностр. лит., 1958. 1961. Т. 1. 1958. 355 с.

7. Озель В.І. Форми укладення шлюбу в Україні у дохристиянські часи (історико-правове дослідження). *Юридична Україна*. 2010. № 10 (94). С. 29-33.

8. Бирилюк О.М. Формування шлюбу в Київській Русі : норми звичаєвого та церковного права. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. с. 44-48.

9. Озель І.В. Договірні засади шлюбних відносин в історії українського права (X- перша половина XVII ст.). Ч*асопис Київського університету права*. 2013. № 3. с. 41-43.

10. Щапов Я.Н. Древнерусские княжеские уставы XI-XV вв./Я.Н. Щапов. М.: Наука, 1976. 240 с.

11. Щербинін С.В. «Жіноче право» у контексті давньоруської звичаєво-правової культури. *Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 4. с. 105-109.

12. Петреченко С.А. Актуальні аспекти укладення та розірвання шлюбного договору в Україні : історія та сучасність. *Форум права*. 2014. № 3. с. 290-295.

13. Левицкий О.И. Обычные формы заключений браков в Южной Руси в XVI-XVII. *Киевская старина*. 1900. январь. С. 6.

14. Олійник О.С. Шлюбний договір : порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»/ О.С. Олійник. К., 2009. 23 с.

15. Жилінкова І.В. Розвиток інституту шлюбного договору. *Вісник Академії правових наук України.* 2002. № 1 (28). С. 60-68.

16. Резникова М.О. Порівняльна характеристика поняття та змісту шлюбного договору за законодавством України та деяких зарубіжних країн. *Журнал східноєвропейського права.* 2016. № 26. С. 71-78

17. Лише тисяча пар на рік укладає шлюбний договір – Мін'юст. *Українська правда. Життя.* 2013. URL : http://life.pravda.com.ua/society/2013/02/26/122043/.

18. Юридична енциклопедія : в 6 т./Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. Енцикл.», 1998. Т.6 : Т-Я. 2004. 768 с.

19. Дорошенко Л.М. Деякі аспекти укладання шлюбного договору. *Форум права*. 2013. № 4. С. 93-97.

20. Бєлов Д.М. Деякі проблеми укладення шлюбного договору/ Бєлов Д.М., Палешник Л.І. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 33. 2015. Т.1. С. 148-151.

21. Ульяненко О.О. Шлюбний контракт – основа вільного вибору. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. С. 259.

22. Сімейний кодекс Республіки Молдова від 26.09.200 р. № 1316-XIV. URL : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3480.

23. Гражданский кодекс Литовской Республики от 18.07.200 г. № VIII-1964. URL : http://minjust.ru/sites/default/files/basetype/2011/11/semeynoe_pravo_litvy_1.doc .

24. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Судова практика з питань сімейних стосунків [текст] Станом на 03.09.2014 р. / Булецька С.Б., Іванов Ю.Ф., Ієвіня О.В., та ін. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2014. 480 с.